

**de
nacht
wacht**

liefs, de @nachtburgemeestersdenbosch

De nacht wacht

Onderzoek naar de huidige status van het Bossche nachtleven.

Auteurs: Isa Verputten en Isa IJelaar

Nachtburgemeesters van 's-Hertogenbosch

8 januari 2024

1. Inleiding	4
2. Samenvattingen van de interviews	7
3. Conclusies met bronvermelding	15
4. Resultaten enquête	31
5. Conclusie van beide onderzoeken	34
6. Tot slot	37

**De nachten komen
wel, want die zijn er
ook altijd geweest.**

STOOM

1. Inleiding

Als Nachtburgemeesters behartigen wij het belang van het nachtleven en slaan wij een brug tussen de gemeente, ondernemers, culturele instellingen, bewoners en bezoekers. Aan de hand van ons debat 'Wek de nacht tot leven' in samenwerking met RUW op 2 november 2023, is er een motie ingediend door D66 en Volt onder dezelfde naam. In het collegevoorstel van 2 april 2024 ('derde tranche van de rijksgelden Impuls jongerencultuur') is bepaald dat wij, de Bossche Nachtburgemeesters, onderzoek gaan doen naar hoe de ideale Bossche nachtcultuur er uit zou moeten zien. De afdelingen Economie, Openbare Orde en Veiligheid en Cultuur binnen de gemeente 's-Hertogenbosch hebben dit opgepakt en ons de opdracht gegeven om dit verder te onderzoeken. Wij zijn vervolgens onderzoek gaan doen naar de huidige stand van zaken omtrent de nacht en hebben nauw contact gehad met de genoemde afdelingen gedurende dit onderzoek. Dit rapport presenteert de bevindingen van ons onderzoek, dat is gehouden tussen juli 2024 en november 2024. Aan de hand van dit onderzoek is dit onderzoeksrapport '*De nacht wacht*' tot stand gekomen, en aan de hand hiervan presenteren we ons actieplan '*Het Bossche nachtplan*'.

Methodologie

Ten eerste hebben we 36 interviews afgenomen met diverse belanghebbenden, afkomstig van lokale initiatieven, nacht experts, ondernemers, culturele instellingen, maatschappelijke organisaties, bewoners en gemeentelijke vertegenwoordigers.

Helaas hebben enkele partijen na herhaaldelijke verzoeken niet willen deelnemen aan dit onderzoek. We hebben het onderzoek zo breed en inclusief mogelijk opgezet, maar daarbij blijven wij afhankelijk van de bereidheid van anderen om deel te nemen.

Ten tweede hebben wij in samenwerking met afdeling Onderzoek & Statistiek van de gemeente 's-Hertogenbosch een enquête opgesteld, bedoeld voor mensen die (wel eens) het nachtleven bezoeken. Deze enquête hebben wij verspreid via een postercampagne, zowel fysiek als online gehouden. Door middel van deze vragenlijst wordt onder andere onderzocht hoe vaak respondenten het Bossche nachtleven bezoeken, van welk aanbod zij gebruik maken, wat zij vinden van de locaties en het aanbod, hoe zij het Bossche nachtleven beoordelen en wat zij er eventueel missen. Ook is onderzocht of en waarom zij eventueel het nachtleven in andere steden bezoeken.

Dit rapport bevat conclusies met bronvermelding. Daarnaast ligt dit onderzoeksrapport ten grondslag aan het actieplan. Het actieplan biedt aanbevelingen voor de gemeente, verschillende stakeholders en de bezoekers om een levendig, inclusief en toekomstbestendig nachtleven te realiseren. Het doel is om niet alleen de gemeente, maar ook de andere belanghebbenden, zoals ondernemers, bezoekers en andere nachtelijke initiatieven, te activeren en communicatie te versterken.

We werken in dit rapport vanuit de verschillende hoofdthema's:

1. NACHTCULTUUR
2. IMAGO
3. EXPERIMENT
4. ONDERNEMEN
5. JONGVOLWASSENEN
6. COMMUNITY
7. ROL VAN DE GEMEENTE

- **Interviews:** we hebben 36 interviews afgenomen met een breed scala aan stakeholders.
- **Conclusies met bronvermelding:** onze conclusies zijn onderbouwd met specifieke verwijzingen naar de interviews.
- **Enquête:** in samenwerking met de afdeling Onderzoek & Statistiek van de gemeente 's-Hertogenbosch hebben we een enquête verspreid via een postercampagne, zowel fysiek als online.
- **Analyse:** de verkregen informatie is geanalyseerd om kernproblemen en kansen te identificeren om vervolgens aan de hand daarvan een actieplan te formuleren.
- **Onderzoek naar andere steden:** door middel van het inzicht in andere nachtvisies en actieplannen, en contact met andere Nachtburgemeesters/collectieven etc. hebben wij ons eigen actieplan geformuleerd.
- **Samenwerking:** dit rapport is opgesteld in opdracht van de gemeente 's-Hertogenbosch, met als doel in kaart te brengen waar de huidige behoeftes, knelpunten en kansen liggen. Dit rapport is steunend voor beleidsbepaling.

In het nachtleven kun je mensen een beetje dichter bij elkaar brengen.

Verkadefabriek

2. Samenvattingen van de interviews

1 Lokaal initiatief - DenBoschOFWA

De jongeren achter DenBoschOFWA zien het nachtleven langzaam opkomen onder bezoekers en bewoners, maar vinden het onhoudbaar door gebrek aan laat geopende locaties en beperkte ruimte voor experiment. Gemeentelijke steun is moeilijk te verkrijgen. Ze benadrukken het belang van duurzaamheid, veiligheid en een nachtvisie voor transparantie en vertrouwen richting jonge organisatoren.

2. Nationale nachtexterts - Merlijn Poolman (Groningen) en Thys Boer (Rotterdam)

Merlijn Poolman en Thys Boer geven de voorkeur aan concrete maatregelen boven een nachtvisie. Rotterdam focust op verruimde openingstijden en creatieve ruimtes; Groningen biedt trainingen tegen seksuele intimidatie en drugsvoorlichting. Ze benadrukken integratie tussen gemeentelijke afdelingen om de bereikbaarheid te verhogen en het belang van inclusiviteit en aandacht voor alternatieve groepen.

3. Lokaal initiatief - Dukebox

Dukebox constateert een gebrek aan alternatieve nachtleven opties, vooral voor street culture. Organiseren in deze stad is uitdagend door strikte regelgeving en vroege sluitingstijden. Ze pleiten voor meer experimenteerruimte, soepelere regels en betere ondersteuning voor jonge initiatieven.

4. Nationale nachtexterts - Ruud Lemmen (Tilburg)

Ruud Lemmen, de Nachtburgemeester van Tilburg, bespreekt de ontwikkeling van een nachtvisie specifiek voor nachtcultuur. Belangrijke onderwerpen zijn veiligheid rondom drugsgebruik, sluitingstijden en huisvesting. Hij benadrukt dat een nachtvisie alleen werkt met draagvlak en serieuze gemeentelijke inzet. Inclusiviteit en broedplaatsen zijn essentieel.

5. Culturele instellingen - Willem Twee en Brabanthallen

Vertegenwoordigers uiten zorgen over het tekortschietende nachtleven en gebrek aan ondersteuning. Veel initiatieven missen coördinatie. Ze pleiten voor een breder programma, betere communicatie en flexibiliteit in regelgeving. Langetermijninvesteringen zijn nodig om initiatieven te laten groeien.

6. Lokale deskundigen - Ivo Dierx

Ivo Dierx ziet meer initiatieven opkomen, maar merkt op dat het nachtleven het moeilijk heeft en dat het realiseren van initiatieven in 's-Hertogenbosch wordt bemoeilijkt door complexe gemeentelijke eisen. Hij benadrukt de behoefte aan goede locaties met duidelijke faciliteiten en betaalbare huisvesting voor jongeren.

7. Maatschappelijk - Politie (Tim van Baardwijk)

Tim van Baardwijk bespreekt toenemend drugsgebruik onder jongeren en benadrukt de noodzaak van voorlichting en preventie. Verruiming van sluitingstijden is mogelijk mits er goede afspraken zijn. Samenwerking tussen politie en horeca is cruciaal.

8. Overig - Den Bosch Partners (Mark de Greeff)

Mark de Greeff merkt op dat het nachtleven kleurloos is en jongeren de stad conservatief vinden. Hij pleit voor meer ruimte voor nieuwe initiatieven en het faciliteren van plekken waar jongeren hun nachtleven zelf kunnen vormgeven.

9. Lokaal initiatief - STOOM (Jan Gradje Vollebergh)

Jan Vollebergh benadrukt het belang van nachtcultuur voor identiteit en zelfontwikkeling. Hij merkt op dat het huidige nachtleven te veel op alcohol is gericht, en te weinig op dansen. Hij pleit voor een nachtvisie die ruimte schept voor jongeren om eigen evenementen te organiseren.

10. Event/festivalorganisatoren - Manify en Basshaven (Tommie van de Wiel en Mike Rotman)

Manify en Basshaven constateren meer initiatieven, maar wijzen op beperkingen zoals beperkte sluitingstijden en gebrek aan gevarieerd aanbod. Ze benadrukken dat verruiming van openingstijden en meer ruimte voor organisatoren bijdragen aan een levendiger nachtleven.

11. Horeca - Barkade (Cees van Balen)

Cees van Balen ziet meer activiteiten, maar merkt dat bereikbaarheid een probleem is door gebrek aan een nachtnetwerk. Organiseren is moeizaam door beperkte sluitingstijden en strenge regelgeving. Hij pleit voor meer vrijheid en een vrijplaats voor experiment.

12. Horeca - Bossche Brouwers (Leonard Hamers)

Leonard merkt dat het nachtleven op een laag pitje staat door gebrek aan jongeren, wat de opkomst bij evenementen beïnvloedt. Organiseren is lastig door strikte regels en hoge drempels. Hij pleit voor soepelere regels, vooral op de Tramkade.

13. Lokaal initiatief- Knoflook (Kevin en Marco)

Knoflook merkt dat het nachtleven weinig diversiteit kent met weinig plekken om te dansen na 02:00 uur. Ze benadrukken de behoefte aan meer variatie en veiligheid, zonder per se meer politie. Organiseren is relatief makkelijk, maar behoud van alternatieve plekken is nodig.

14. Maatschappelijk - GGD (Miek van den Ham)

Miek van den Ham constateert dat de mentale gezondheid van jongeren achteruitgaat, met toenemende suïcidale gedachten en complexere problematiek. Drugsgebruik en soa's nemen toe. De GGD benadrukt het belang van gezondheidsaspecten in een nachtvisie.

15. Culturele instellingen - Theater aan de Parade (Niels Schuller)

Niels Schuller merkt dat Den Bosch conservatief is met een traditioneel nachtleven gericht op alcoholconsumptie. Hij pleit voor een breder perspectief op wat de nacht kan zijn, inclusief ruimte voor persoonlijke ontplooiing en creativiteit.

16. Horeca - Carrousel (Peter Holterman), Taveerne (Marc Driessen), Roels (Tim Arnold)

Deze horecagelegenheden merken dat ze zelf weinig te klagen hebben, maar erkennen dat anderen het moeilijk hebben. Ze signaleren veranderingen in uitgaansgedrag en toename van drugsgebruik. Er is behoefte aan betere coördinatie en duidelijke, eerlijke regels.

17. Horeca - Hello My Friend (Rick van Santen)

Rick constateert dat het nachtleven standaard is met weinig spannende opties zoals clubs. Er is draagvlak voor een breder en creatiever aanbod. Organiseren is lastig door strikte vergunningen; meer vrijheid zou helpen.

18. Gemeente - Wethouder Ralph Geers

Wethouder Ralph Geers ziet dat het nachtleven verandert en niet aansluit bij de behoeften van jongeren. Er zijn mogelijkheden binnen de huidige regelgeving, maar ondernemers zien geen verdienmodel. Een nachtvisie zou helpen om duidelijke doelen te stellen.

19. Lokaal initiatief - Rooibosch (Rosa van Rooij)

Rosa merkt dat er animo is voor bepaalde feesten en kansen voor het nachtleven. Er is behoefte aan experimentele locaties; de gemeente moet toegankelijker zijn. Ze pleit voor een nachtnetwerk en betere promotie tussen steden.

20. Event/festivalorganisatoren – Boulevard (Nina Aalders en Rosa van Rooij)

Boulevard merkt dat er geen structurele plekken zijn voor nachtcultuur, en daarmee geen vast clubpubliek. Ze voelen zich gesteund door de gemeente, maar zien uitdagingen in het vinden van publiek voor incidentele avonden door gebrek aan clubtraditie in onze stad.

21. Maatschappelijk - Handhaving en Toezicht (Frans van Hemert)

Frans van Hemert vindt Den Bosch saai met weinig nachtleven, waardoor jongeren naar andere steden gaan. Echter is het hier wel altijd gezellig, en is er weinig gedoe op straat. Verruiming van sluitingstijden heeft gevolgen voor handhaving, maar verbetering van bereikbaarheid en veiligheid biedt kansen.

Nachtleven is een middel voor de jongere generatie om een betere versie van zichzelf te worden.

Den Bosch Partners

22. Event/festivalorganisatoren – SMÈRRIG (Nick van Hoof en Jesseh Groote Woortmann)

SMÈRRIG merkt dat de vraag naar nachtelijke evenementen is afgenomen en focust zich meer op festivals. Ze zien behoefte aan een gezamenlijke visie om het nachtleven te ontwikkelen en pleiten voor collectieve evenementen. De samenwerking met de gemeente verloopt goed.

23. Event/festivalorganisatoren - VIAVIA (Emiel van den Dungen)

Emiel merkt dat het nachtleven leeft, maar dat je erg hard moet werken om voldoende bezoekers te trekken. Hij pleit voor ruimere sluitingstijden en meer ruimte voor experiment en groei. Wat hij vooral mist, is de ondersteuning vanuit de gemeente om het nachtleven verder te ontwikkelen en kansen te bieden voor vernieuwing en creativiteit.

24. Studentenverenigingen - Gremio Unio en Animoso

Deze verenigingen vinden een aantrekkelijk nachtleven belangrijk voor onderwijsinstellingen. Gebrek aan nachtleven maakt werving lastig; er is behoefte aan meer variatie en evenementen voor jongeren. Studentenwoningen en samenwerkingen zijn nodig om dit te realiseren.

25. Culturele Instellingen - Verkadefabriek (Wouter Bakker)

Verkadefabriek ziet dat jongeren plekken zoeken om zelf dingen te maken. Ze organiseren nachtprogramma's met artistieke invalshoeken, maar ervaren moeite met publiekswerving en overlast bij buurtbewoners. Ze pleiten voor verruimde sluitingstijden en financiële ondersteuning.

26. Horeca - KHN, P79 (Riccardo Gunst, Ruud Bruins)

Beide merken dat het nachtleven zich niet meer onderscheidt en er weinig vraag is naar nachtelijke activiteiten. Hoge kosten en risico's spelen mee. Ze pleiten voor differentiatie in sluitingstijden om verschillende publiekstromen te creëren.

27. Gemeente - Wethouder Mike van der Geld

Wethouder Mike van der Geld vindt dat het nachtleven beter kan en ziet kansen in de Bossche stadsdelta. Huidige vergunningen bieden ruimte, maar er lijkt weinig energie en behoefte vanuit horeca. Een nachtvisie moet een goede probleemanalyse bevatten; initiatieven moeten vanuit de stad komen.

28. Lokale deskundigen - Helen van de Pavverd (oud Nachtburgemeester)

Helen vindt het nachtleven matig en voorspelbaar. Ze pleit voor stimulans van experimentelere uitgaansvormen en minder doorsnee evenementen. Mogelijkheden ziet ze in leegstaande gebouwen en broedplaatsen; investeringen in verbinding en pop-up concepten zijn belangrijk.

29. Event/festivalorganisatoren – SOFTH (Giorgio Stikvoort)

SOFTH vindt dat het nachtleven ver achterloopt en mist karakter en vernieuwing. Ze pleiten voor meer aandacht voor kwaliteit, unieke locaties en jeugdige energie. Beperkingen in tijden en locaties ervaren ze als hinderlijk; meer vrijheid en focus op jongeren zijn gewenst.

30. Event/festivalorganisatoren - Adoda Music (Pepijn van de Meulenreek)

Adoda Music ziet dat het nachtleven niet persé slecht is, echter mist er continuïteit en stimulans vanuit de gemeente, maar ook continuïteit wat betreft verbinding en samenkomst met elkaar. Dat in combinatie met nachtvergunningen die uitblijven. Organiseren blijft financieel erg risicovol. Ze pleiten voor meer (financiële) beweegruimte, en meer stimulans vanuit de gemeente.

31. Bewonersvereniging - Wijkraad Leefbare Binnenstad (Liesbeth Oudesluijs)

De Wijkraad Leefbare Binnenstad zegt dat Den Bosch niet echt een stad is met een uitbundig nachtleven, waardoor daar naar hun mening een uitdaging ligt, maar geen onmogelijke. Ze benadrukken het belang van balans tussen levendigheid en leefbaarheid. Dit is te bereiken voor verdere invulling van een eventuele visie gezamenlijk, dus met alle stakeholders, op te pakken en hierin deze balans te borgen. Naar hun mening is de handhaving in de binnenstad niet adequaat ingericht door allerhande oorzaken.

32. Eventorganisatoren - Osu Rhythms (Jamal Bizjan)

Osu Rhythms constateert dat het nachtleven beperkte mogelijkheden biedt, vooral voor jongvolwassenen en liefhebbers van een alternatieve scene. Het aanbod is beperkt, wat leidt tot uitstroom van jongeren naar andere steden. Ze ervaren gebrek aan samenwerking en ondersteuning vanuit de gemeente. Ze pleiten voor een samenwerkingsverband tussen belanghebbenden en benadrukken dat een nachtvisie de hele samenleving ten goede komt.

33. Lokaal initiatief - Drag Up Family (Malou van Doormal en Dakota Magdalena Mokhammad)

Drag Up Family merkt op dat het nachtleven gefragmenteerd en beperkt is, vooral voor de LGBTQ+ gemeenschap. Er is een gebrek aan inclusiviteit en veiligheid. Ze pleiten voor een nachtvisie die inclusiviteit en veiligheid centraal stelt, met aandacht voor minderheidsgroepen. Bewustwording bij horecapersoneel en een zero-tolerance beleid tegen discriminatie zijn noodzakelijk. Ze ervaren weinig steun vanuit de gemeente.

34. Horeca - Café de Palm (Marc van Rijswijk)

De Palm merkt op dat er vaak geklaagd wordt dat er te weinig gebeurt in de stad, en met het verdwijnen van de Tramkade als creatieve vrijplaats is er behoefte aan nieuwe plekken. De binnenstad biedt beperkte mogelijkheden door vergrijzing en klachten over geluidsoverlast van bewoners, wat innovatie en diversiteit in het nachtleven belemmert. Dit dwingt ondernemers zich te richten op traditionele bruine cafés, wat door sommigen als een belemmering wordt ervaren.

35. Lokale Deskundigen – Lidwien van Noorden (oud Nachtburgemeester)

Lidwien van Noorden ziet dat er vooral voor alternatieve uitgaansvormen weinig ruimte blijkt. De komst van de Tramkade bracht tijdelijk weer leven, maar dit neemt nu weer af. De stad heeft behoefte aan meer alternatieve opties, meer kunst en cultuur, en vooral meer lef voor experiment om jongeren aan te trekken. Er is behoefte aan meer bereikbaarheid door middel van beter vervoer, binnen de gemeente, maar ook van en naar steden buiten Den Bosch. De mogelijkheden binnen de stad zijn beperkt door een bestuur dat weinig investeert in het nachtleven. Lidwien onderstreept het belang van

36. Horeca/Lokale Deskundigen - Werkwarenhuis (Edwin Vollebergh)

Edwin en zijn organisatie staan ervoor om clichés te vermijden. De Tramkade is uitgegroeid tot een uitgaansgebied met ruimte voor experiment en lokaal talent. Op de Tramkade willen ze, door middel van experimenteren, laten zien wat er wel mogelijk is in Den Bosch. Edwin benadrukt het belang van een nachtvisie met meer ondersteuning voor cultuur. Hij pleit voor meer dansen, en een focus op goede muziek en lokale artiesten.

**Den Bosch heeft een
schop onder haar kont
nodig. Of een bom die
de boel even goed
opschudt.**

Anton Schrauwen

3. Conclusies met bronvermelding

Uit de 36 interviews met diverse stakeholders in 's-Hertogenbosch komen de volgende hoofdlijnen naar voren over de staat en toekomst van het nachtleven in de stad.

3.1 NACHTCULTUUR

Belang van nachtcultuur voor de stad

Nachtcultuur speelt een essentiële rol in de levendigheid, ontwikkeling en identiteit van 's-Hertogenbosch. Een rijk en divers nachtleven draagt bij aan het welzijn en de mentale gezondheid van de inwoners, en specifiek de jongeren, bevordert persoonlijke ontwikkeling en versterkt de sociale cohesie. Het huidige nachtleven is echter beperkt en richt zich voornamelijk op traditionele vormen van uitgaan, wat leidt tot een gebrek aan ruimte voor creatieve en culturele expressie. Er is een duidelijke behoefte aan een nachtleven dat ruimte biedt voor nieuwe vormen van kunst en muziek, en dat bijdraagt aan het aantrekken en behouden van jong talent, zodat jongeren ook na hun studie in de stad blijven en de stad verrijken. Door te investeren in nachtcultuur kan 's-Hertogenbosch zich profileren als een dynamische en vooruitstrevende stad.

Bronnen:

- **Interview 8 Den Bosch Partners:** nachtcultuur is cruciaal voor de ontwikkeling en het welzijn van jongeren en draagt bij aan het aantrekken van talent en bezoekers.
- **Interview 9 STOOM:** benadrukt het belang van nachtcultuur voor identiteit en zelfontwikkeling; het huidige nachtleven mist culturele diepgang.
- **Interview 15 Theater aan de Parade:** nachtleven kan bijdragen aan persoonlijke ontplooiing en creativiteit; pleit voor een breder perspectief op wat de nacht kan zijn.
- **Interview 28 Helen van de Paverd:** investeren in verbinding en pop-up concepten verrijkt cultuur en stimuleert creativiteit.
- **Interview 32 Osu Rhythms:** nachtleven versterkt de dynamiek en culturele rijkdom van de stad.
- **Interview 36 Werkwarenhuis:** de nacht heeft een magische kracht die mensen bij elkaar brengt, ook degenen die elkaar normaal niet zouden ontmoeten. Die bijzondere kracht is er voor iedereen, maar het vraagt ook dat iedereen zich ervoor inzet.

Citaten:

Wanneer er te weinig locaties en echt nachtleven zijn, krijg je het idee van de kroeg als 'afvoerputje' waar je heen gaat omdat er niets meer open is. Dat is geen nachtcultuur.

- Ruud Lemmen, Nachtburgemeester Tilburg

**De nacht is vaak
magisch en bijzonder,
en brengt mensen
samen die elkaar
anders niet zien.**

Werkwarenhuis

3.2. IMAGO

Conservatief en eentonig imago en noodzaak van versterking van het imago

's-Hertogenbosch heeft een imago van een conservatieve stad met een saai, op alcohol gericht, nachtleven. Er is behoefte aan vernieuwing en promotie om het imago te versterken en aantrekkelijker te maken voor jongeren en bezoekers.

Bronnen:

- **Interview 8 Mark de Greeff, Den Bosch Partners:** jongeren ervaren de stad als conservatief en het nachtleven als kleurloos.
- **Interview 15 Niels Schuller, Theater aan de Parade:** nachtleven is te traditioneel en vooral gericht op alcoholconsumptie, zonder ruimte voor innovatie en creativiteit.
- **Interview 29 SOFTH:** nachtleven mist karakter en vernieuwing. Investeren in unieke locaties en jeugdige energie kan het imago verbeteren.
- **Interview 22 SMÈRRIG:** pleit voor een gezamenlijke visie en communicatie om het nachtleven te ontwikkelen en aantrekkelijker te maken.

Vergelijking met andere steden

In vergelijking met steden zoals Tilburg, Eindhoven en Nijmegen biedt 's-Hertogenbosch minder ruimte voor nachtcultuur en lijkt strengere regelgeving te hanteren. Dit leidt tot een uitstroom van jongeren en creatievelingen naar steden met een levendiger nachtleven en meer mogelijkheden voor alternatieve uitgaansvormen en voor experiment.

Bronnen:

- **Interview 2 Nachtexterts, Merlijn Poolman en Thys Boer:** andere steden prioriteren actie boven een Nachtvisie.
- **Interview 4 Ruud Lemmen:** Tilburg investeert meer in het nachtleven.
- **Interview 21 Handhaving en Toezicht:** jongeren trekken naar andere steden voor nachtleven.
- **Interview 24 Studentenverenigingen:** studenten gaan uit in andere steden vanwege gebrek aan nachtleven in onze stad.
- **Interview 26 KHN, P79:** andere steden hebben meer aanbod.
- **Interview 32 Osu Rhythms:** veel jongeren gaan naar de Randstad voor een rijker nachtleven.
- **Interview 33 Drag Up Family:** bezoeken Eindhoven en Tilburg voor uitgaan vanwege gebrek aan passend en inclusief aanbod in 's-Hertogenbosch. Voelen zich in onze stad minder veilig.

Citaten:

Als borrelstad hebben we de oren laten hangen bij de borrelcultuur en we kijken niet verder dan dat.

- P79

**Wat er misgaat is dat
we krampachtig vast
blijven houden aan
de terrascultuur en
het bourgondische
imago van de stad.**

Manifest & Basshaven (gezamenlijk interview)

3.3. EXPERIMENT

Gebrek aan diversiteit en ruimte voor experiment

Het nachtleven wordt als eentonig ervaren, met weinig variatie en beperkte ruimte voor alternatieve en culturele activiteiten. Vooral jongeren/jongvolwassenen, de LGBTQ+ gemeenschap en culturele minderheden voelen zich niet vertegenwoordigd. Er is behoefte aan meer creatieve en inclusieve plekken waar verschillende subculturen tot bloei kunnen komen.

Bronnen:

- **Interview 1 DenBoschOFWA:** beperkte ruimte voor experiment, gebrek aan tot laat geopende locaties.
- **Interview 3 Dukebox:** gebrek aan alternatieve opties voor street culture.
- **Interview 13 Knoflook:** nachtleven is eentonig met weinig plekken om te dansen na 02:00 uur.
- **Interview 28 Helen van de Paverd:** pleit voor experimentelere uitgaansvormen en minder doorsnee evenementen.
- **Interview 29 SOFTH:** mist karakter en vernieuwing in het nachtleven.
- **Interview 32 Osu Rhythms:** beperkte mogelijkheden voor alternatieve en creatieve uitgaansscène.
- **Interview 33 Drag Up Family:** nachtleven is gefragmenteerd en beperkt, vooral voor de LGBTIQ+ gemeenschap.

Citaten:

Momenteel zijn de zalen eigenlijk te groot om een risico te nemen. Het zou goed werken om in te zetten op meer kleinschalige evenementen, meermaals per jaar. In plaats van een keer per jaar een groot evenement als een festival van 10 duizend man.

- STOOM

We hebben meer vrijheid nodig.

- SOFTH

**Je hebt geen experiment
als het alleen maar goed
gaat. Er moet vertrouwen
zijn, zodat er ruimte is om
de fout in te gaan.**

DenBoschOFWA

3.4. ONDERNEMEN

Economisch perspectief, belemmerende regelgeving, beperkingen en leefbaarheid

Ondernemen in het Bossche nachtleven staat onder druk door een combinatie van erg hoge kosten, lage opkomst en de strikte regelgeving omtrent de nachtvergunningen.

Ondernemers voelen daardoor beperkingen in hun mogelijkheden om te groeien en innoveren. Deze beperkingen komen voort uit strikte regelgeving, vroege sluitingstijden en complexe vergunningprocedures. Er is behoefte aan beleidsaanpassing en gemeentelijke ondersteuning om het economische perspectief te verbeteren. Differentiatie in sluitingstijden en het stimuleren van initiatieven kunnen de economische haalbaarheid verbeteren.

Tegelijkertijd moet rekening worden gehouden met de leefbaarheid voor bewoners, waarbij overlast wordt beperkt en veiligheid wordt gewaarborgd. Enkel op deze manier kan er een duurzaam levendig nachtleven ontstaan.

Bronnen:

- **Interview 3 Dukebox:** strikte regelgeving en vroege sluitingstijden belemmeren evenementen.
- **Interview 5 Willem Twee:** flexibiliteit in regelgeving is nodig.
- **Interview 11 Barkade:** beperkte sluitingstijden en strenge regelgeving maken organiseren moeizaam.
- **Interview 12 Bossche Brouwers:** organiseren is lastig door strikte regels en hoge drempels.
- **Interview 16 Carrousel, Taverne, Roels:** een goede samenwerking met bewoners en duidelijke afspraken over geluid en sluitingstijden helpen om overlast te verminderen en toch een levendig nachtleven te behouden.
- **Interview 23 VIAVIA:** organiseren is hard werken met weinig steun; strikte regelgeving beperkt de economische mogelijkheden. Er is behoefte aan verruiming van sluitingstijden.
- **Interview 26 KHN, P79:** hoge kosten en risico's voor ondernemers; er is behoefte aan differentiatie van sluitingstijden waardoor je sturing kan aanbrengen in de uitstroom van publiek. De harde grenzen van het aanbod van zaken zijn aan het vervagen.
- **Interview 29 SOFTH:** Beperkingen in tijden en locaties wordt ervaren als hinderlijk.
- **Interview 31 Wijkraad Leefbare Binnenstad:** het belang van balans tussen levendigheid en leefbaarheid is essentieel.
- **Interview 32 Osu Rhythms:** groei wordt beperkt door regelgeving en gebrek aan ondersteuning.
- **Interview 36 Werkwarenhuis:** de toekomst van Tramkade kan beter en mooier worden, maar deze plannen kunnen pas uitgewerkt worden zodra er meer duidelijk is over de toekomstplannen van de Bossche Stadsdelta en daarmee de vervolgplannen van de Tramkade.

**De vergrijsde bewoner
vindt over het
algemeen elk geluid al
te veel. Dat beperkt wat
er mogelijk is in het
nachtleven van Den
Bosch.**

Café de Palm

3.5. JONGVOLWASSENEN

Uitstroom van jongeren naar andere steden:

Het beperkte aanbod in het huidige nachtleven en onvoldoende mogelijkheden voor huisvesting van studenten leidt tot een uitstroom van studenten en jongeren naar andere steden. Er is behoefte aan meer variatie en de betrokkenheid van jongeren.

- **Interview 24 Studentenverenigingen Gremio Unio en Animoso:** vinden een aantrekkelijk nachtleven belangrijk voor het behouden en aantrekken van studenten. Het huidige gebrek aan variatie en evenementen leidt tot uitstroom naar steden als Tilburg en Eindhoven.
- **Interview 21 Handhaving en Toezicht:** bevestigt dat jongeren naar andere steden trekken voor een levendiger nachtleven, wat een negatief effect heeft op de dynamiek van de stad.
- **Interview 29 SOFTH:** mist jeugdige energie in het nachtleven en benadrukt het belang van focus op jongeren en nieuwe ideeën.

Citaten:

Studentenwoonruimte mist in Den Bosch, dit zorgt wel voor een groot gat in het publiek voor het nachtleven voor de stad. Studeren betekent blijven.

- Taveerne, Carrousel en Roels

Den Bosch als stad verliest de studenten aan omliggende steden.

- Studentenverenigingen Gremio Unio en Animoso

Nachtleven hoort bij ouder worden, bij opgroeien, bij grenzen verkennen. Dit is anders 's avonds om 8 uur, dan 's nachts om 2 uur.

- Den Bosch Partners

**Mensen die alles uit
hun studententijd
willen halen, kiezen
doorgaans niet voor
Den Bosch.**

Studentenverenigingen Gremio Unio en Animoso

Het grote probleem van Den Bosch is dat de jongeren de stad uitvliegen. Dit horen we nu al 10 jaar. Er is nog niks veranderd. Er wordt wel constant over gesproken, maar wat doen we hieraan dan?

Barkade

3.6. COMMUNITY

Belang van inclusiviteit en betrokkenheid van jongeren en het belang van samenwerking en verbinding

Het huidige nachtleven sluit niet aan bij de behoeften van jongeren en specifieke groepen. Er is behoefte aan inclusieve en veilige ruimtes waar iedereen zichzelf kan zijn, ongeacht genderidentiteit, seksuele oriëntatie of culturele achtergrond. De betrokkenheid van jongeren bij het vormgeven van het nachtleven is cruciaal.

Bronnen:

- **Interview 1 DenBoschOFWA:** gebrek aan plekken voor cultureel ingestelde jongeren.
- **Interview 9 STOOM:** ruimte voor zelfontwikkeling en jongereninitiatieven is belangrijk.
- **Interview 19 Rooibosch:** inclusiviteit en diversiteit zijn essentieel.
- **Interview 24 Studentenverenigingen:** behoefte aan evenementen gericht op jongeren.
- **Interview 29 SOFTH:** focus op jongeren en nieuwe ideeën; missen jeugdige energie.
- **Interview 33 Drag Up Family:** nachtleven is niet inclusief; behoefte aan veilige ruimtes voor de LHBTIQ+ gemeenschap.
- **Interview 25 Verkadefabriek:** ziet mogelijkheden in samenwerking tussen verschillende locaties zoals de Tramkade om communities te versterken.
- **Interview 32 Osu Rhythms:** ervaart een gebrek aan samenwerking en ondersteuning vanuit de gemeente. Pleit voor een samenwerkingsverband tussen belanghebbenden om een sterke community te vormen.

Citaten:

Als je uitgaat wil je het gevoel hebben dat je omarmd wordt door een stad, en dat gebeurt hier niet echt. De sfeer is hier relatief gemoedelijk, als je er niet te extravagant, of te queer, of te trans uitziet.

- Drag Up Family

**Je hoeft niet
alles voor
iedereen te
maken, maar
wel voor
iedereen iets.**

Drag Up Family

3.7.ROL VAN DE GEMEENTE

Noodzaak van gemeentelijke ondersteuning en draagvlak

Er is een duidelijke roep om actieve steun en betrokkenheid van de gemeente. Een gezamenlijke visie en betere communicatie tussen alle stakeholders, inclusief bewoners, ondernemers en (culturele) initiatieven, zijn essentieel. De gemeente wordt, voortkomend uit de gesprekken, gevraagd om een faciliterende rol te spelen en meer ondersteuning te bieden, zowel financieel als beleidsmatig. Ondernemers, belanghebbenden en de community missen een duidelijk aanspreekpunt binnen de gemeentelijke organisatie.

Bronnen:

- **Interview 1 DenBoschOFWA:** gemeentelijke steun is moeilijk te verkrijgen.
- **Interview 4 Ruud Lemmen:** gemeentelijke inzet en budget zijn nodig.
- **Interview 22 SMÈRRIG:** behoefte aan gezamenlijke visie; huidige samenwerking met de gemeente verloopt goed.
- **Interview 25 Verkadefabriek:** financiële ondersteuning gewenst voor nachtprogramma's.
- **Interview 27 Wethouder Mike van der Geld:** gemeente moet faciliteren, maar initiatieven moeten vanuit de stad komen.
- **Interview 30 Adoda Music:** gebrek aan stimulans vanuit de gemeente.
- **Interview 32 Osu Rhythms:** behoefte aan samenwerking en ondersteuning vanuit de gemeente.
- **Interview 33 Drag Up Family:** ervaren weinig steun vanuit de gemeente.

Veiligheid en preventie

Veiligheid, zowel fysiek als sociaal, is een belangrijk thema. Er zijn zorgen over discriminatie, intimidatie en een gebrek aan veiligheid voor minderheidsgroepen in het nachtleven. Samenwerking tussen politie, handhaving, horeca en bewoners is nodig om een veilig en gastvrij uitgaansklimaat te creëren. De politie staat momenteel in goed contact met de beveiligers van de nachtzaken, en dit is essentieel om de veiligheid in het nachtleven op peil te houden

Bronnen:

- **Interview 7 Politie:** noodzaak van preventie en voorlichting. Goede samenwerking met horeca is cruciaal. De politie geeft echter wel aan sceptisch te zijn over meer nachtelijke inzet aangezien ze kampen met personeelstekorten.
- **Interview 21 Handhaving en Toezicht:** veiligheid behouden bij groei nachtleven; handhaving is essentieel.
- **Interview 33 Drag Up Family:** ervaren onveiligheid en discriminatie; behoefte aan een zero-tolerance beleid tegen discriminatie.

Bereikbaarheid

Slechte bereikbaarheid door gebrek aan nachtelijk openbaar vervoer beperken het nachtleven en ontmoedigen bezoekers van buiten de stad. Verbetering van nachtelijke verbindingen is nodig om het nachtleven toegankelijker te maken.

Bronnen:

- **Interview 11 Barkade:** bereikbaarheid is een probleem door gebrek aan een nachtnetwerk.
- **Interview 21 Handhaving en Toezicht:** openbaar vervoer en bereikbaarheid moeten up-to-date zijn.
- **Interview 24 Studentenverenigingen:** studenten gaan naar andere steden; gebrek aan nachtelijk vervoer.
- **Interview 26 KHN, P79:** bezoekersstromen beïnvloeden het nachtleven; bereikbaarheid is cruciaal.
- **Interview 35 Lidwien van Noorden:** betere bereikbaarheid de hele nacht lang, vanuit de wijken maar ook van en naar andere steden, is hard nodig.

Citaten:

Hoe meer je eraan doet om als stad het nachtleven te laten bruisen, hoe meer het gaat leven. Wanneer je aan de bovenkant iets doet, dan gaat het aan de onderkant leven.

- Ruud Lemmen, Nachtburgemeester Tilburg

De gemeente loopt er beperkt tegenaan dat er geen beleid is op de nacht. Terwijl het eigenlijk andersom zou moeten zijn. Dat er volop levendigheid is in de nacht, en we dat vervolgens passend voor iedereen mogelijk maken. We weten niet wat we missen.

- Mike van der Geld, Wethouder Cultuur

**In Den Bosch heb je niet de
luxe van eilandjes, je moet
samenwerken in deze stad.
Support de community,
help en ondersteun elkaar.**

Ivo Dierx

4. Resultaten enquête

Samenvatting

Samen met de afdeling Onderzoek & Statistiek van de gemeente 's-Hertogenbosch hebben wij een vragenlijst opgesteld, bedoeld voor mensen die wel eens het nachtleven bezoeken. Vervolgens hebben we verschillende acties gedaan om de vragenlijst te verspreiden. Dit hebben we gedaan door middel van een postercampagne, zowel fysiek als online. Daarnaast zijn de leden van het inwonerpanel van de gemeente 's-Hertogenbosch benaderd voor het invullen van de vragenlijst.

In totaal hebben zo'n 3.400 personen de vragenlijst ingevuld. Het onderzoek heeft ruim 4 weken uitgestaan en is door 3.393 respondenten (gedeeltelijk) ingevuld: 1.988 respondenten via de campagne van de Nachtburgemeesters en 1.405 leden van het inwonerpanel. Hiervan bezoekt ongeveer 70% het nachtleven.

Hieronder wordt ingegaan op de belangrijkste resultaten:

Hoe beoordelen bezoekers het Bossche nachtleven?

Gemiddeld geven de respondenten het nachtleven in 's-Hertogenbosch het rapportcijfer 6,3. Zij omschrijven het Bossche nachtleven als gezellig (63%), maar ook als te veel hetzelfde (40%) en voorspelbaar (39%).

Weinig respondenten omschrijven het Bossche nachtleven als spannend (1%), vernieuwend (1%), verrassend (2%), rauw (2%) of inspirerend (2%).

Wat vinden bezoekers van het nachtaanbod?

Ruim de helft van de respondenten vindt de kwaliteit van de locaties (zoals clubs, podia) goed (57%), en vindt dat deze voldoende verspreid over de stad zijn (57%).

Maar tegelijkertijd vindt bijna de helft van de respondenten niet dat er voldoende locaties zijn in het Bossche nachtleven (47%).

Daarnaast vindt bijna de helft van de respondenten dat het nachtaanbod langer open moet kunnen blijven (46%).

Verder vindt ongeveer een derde van de respondenten dat het aanbod in het nachtleven, zoals clubs, podia en programmering, aansluit bij hun interesses (36%). Ook vindt ongeveer een derde het aanbod van de programmering, zoals feesten en DJ's, veelzijdig (31%).

Daarentegen vindt 42% van de respondenten het aanbod van de programmering niet veelzijdig.

Het merendeel van de bezoekers voelt zich thuis in het nachtleven in 's-Hertogenbosch (58%). Bij 16% is dit niet het geval. Daarnaast geeft 12% van de bezoekers aan dat zij zich wel eens gediscrimineerd voelen in het Bossche nachtleven.

Wat missen bezoekers in het Bossche nachtleven?

Volgens 70% van de respondenten mist het nachtleven in 's-Hertogenbosch iets. Het Bossche nachtleven mist vooral grotere clubs (52%). Ook specifieke evenementen, festivals, concerten (44%) en aanbod dat langer open is (37%) worden gemist. Andere zaken die worden gemist, zijn aanbod voor specifieke doelgroep (kunstliefhebbers, LHBTIQ+, intercultureel) (29%), studenten (23%) en uitgaansstraten (17%).

Welke verschillen zijn er tussen jongere en oudere bezoekers in het nachtleven?

In de resultaten zien we soms grote verschillen in de ervaringen en wensen ten aanzien van het nachtleven naar leeftijd. Zo bezoeken jongvolwassenen (18 tot 25 jaar) vaker het nachtleven dan de andere leeftijdsgroepen. In het nachtleven gaan zij vaker naar een feestcafé of nachtclub en zij bezoeken vaker het nachtleven om te kunnen dansen/feesten.

Jongvolwassenen vinden vaker dat er niet voldoende locaties zijn in het Bossche nachtleven. Ook vinden zij minder vaak het aanbod van de programmering veelzijdig en willen zij vaker dat het nachtaanbod langer open moet kunnen blijven.

Respondenten tot 30 jaar geven lagere rapportcijfers voor het Bossche nachtleven dan de oudere leeftijdsgroepen. Net als de andere leeftijdsgroepen omschrijven jongvolwassenen het nachtleven in 's-Hertogenbosch het vaakst als gezellig. Maar zij geven daarnaast (iets) vaker dan andere leeftijdsgroepen aan dat zij het Bossche nachtleven voorspelbaar, te veel van hetzelfde, saai of plat vinden.

Respondenten tot 30 jaar geven vaker dan de andere leeftijdsgroepen aan dat zij iets missen in het Bossche nachtleven. Jongvolwassenen geven vaker aan dat zij studenten en uitgaansstraten missen. Daarnaast hebben de jongere leeftijdsgroepen vaker behoefte aan grotere clubs en aanbod dat langer open is. Deze redenen worden door jongvolwassenen ook genoemd om het nachtleven in andere steden te bezoeken.

Ouderen die het nachtleven bezoeken, bezoeken het nachtleven minder vaak dan de jongere leeftijdsgroepen. Wel zijn ouderen meer dan gemiddeld tevreden over het Bossche nachtleven. Zij omschrijven het Bossche nachtleven als gezellig en toegankelijk. Ouderen vinden het aanbod van de programmering vaker veelzijdig en zij zijn vaker tevreden over de kwaliteit en hoeveelheid locaties in het nachtleven. Wel geven ouderen (iets) minder vaak aan dat zij de locaties gemakkelijk kunnen bereiken.

Ouderen geven vaker aan dat zij liever overdag of vroeg in de avond uitgaan of naar een festival, terras of podium dan in de nacht. Zij geven dan ook minder dan de jongere leeftijdsgroepen aan dat het nachtaanbod langer open moet kunnen blijven.

Zie voor het uitgebreide rapport de bijlage.

**Als je niet probeert
te dansen, dan zit
je hier goed.**

Knoflook

5. Conclusie van beide onderzoeken

De twee onderzoeken komen in grote lijnen overeen en versterken daarmee elkaars bevindingen. Beide wijzen op een behoefte aan vernieuwing, diversiteit en inclusiviteit in het Bossche nachtleven. De kwalitatieve inzichten uit het onderzoek met de verschillende stakeholders, hierna te noemen: het eerste onderzoek, worden veelal ondersteund door de kwantitatieve data uit de enquête, hierna te noemen: het tweede onderzoek.

NACHTCULTUUR + IMAGO

- *Eerste onderzoek:* Er is een duidelijke behoefte aan vernieuwing en diversiteit in het nachtleven. Het huidige aanbod wordt als eentonig en conservatief ervaren, met weinig ruimte voor alternatieve en culturele activiteiten.
- *Tweede onderzoek:* Respondenten omschrijven het nachtleven als "gezellig" maar ook als "te veel van hetzelfde" en "voorspelbaar". Slechts 1% omschrijft het als "spannend" of "vernieuwend". 70% van de respondenten vindt dat het nachtleven iets mist.

EXPERIMENT + ONDERNEMEN

- *Eerste onderzoek:* Strikte regelgeving en vroege sluitingstijden belemmeren ondernemers en organisatoren. Er is behoefte aan versoepeling van vergunningen en verruiming van openingstijden.
- *Tweede onderzoek:* 47% van de respondenten vindt dat het nacht aanbod langer open moet kunnen blijven. Jongeren geven dit vaker aan dan oudere respondenten.

JONGVOLWASSENEN

- *Eerste onderzoek:* Jongeren verlaten de stad om elders een levendiger nachtleven te zoeken. Dit wordt gezien als een probleem voor de levendigheid van de Bossche nacht.
- *Tweede onderzoek:* 68% van de respondenten bezoekt het nachtleven in andere steden. Jongeren doen dit vaker dan oudere leeftijdsgroepen. Redenen zijn onder andere specifieke evenementen (62%), grotere clubs (36%) en aanbod dat langer open is (29%). Daarnaast is het opzoeken van vrienden die in andere steden wonen een belangrijke reden om nachtleven in andere steden te bezoeken (51%).

COMMUNITY

- *Eerste onderzoek:* Minderheidsgroepen voelen zich niet veilig en niet vertegenwoordigd in het nachtleven. Er is behoefte aan inclusieve en veilige ruimtes.
- *Tweede onderzoek:* 12% van de respondenten voelt zich weleens gediscrimineerd in het nachtleven. Dit percentage is hoger onder jongeren en personen met een non-binaire genderidentiteit. Van de 17 respondenten met non-binaire genderidentiteit geeft ongeveer de helft aan dat zij zich wel eens gediscrimineerd voelen in het Bossche nachtleven.

ROL GEMEENTE

- *Eerste onderzoek:* Er is behoefte aan actieve steun en betrokkenheid van de gemeente. Ondernemers en initiatieven missen een duidelijk aanspreekpunt en ervaren weinig ondersteuning.
- *Tweede onderzoek:* Hoewel dit onderzoek minder ingaat op de rol van de gemeente, wordt wel duidelijk dat de zichtbaarheid van de Nachtburgemeesters onvoldoende is en dat er behoefte is aan meer betrokkenheid: gemiddeld 66% van de respondenten stemde dat ze het belangrijk vinden dat er een Nachtburgemeester opkomt voor de belangen van het nachtleven.

**Er moet opbouw zijn
in plaats van afbraak,
stimulans in plaats
van wegkijken.**

Adoda Music

6. Tot slot

We willen graag onze dank uitspreken aan alle stakeholders en de mensen die hebben bijgedragen door de enquête in te vullen. Jullie input is erg belangrijk geweest in het opstellen van dit rapport en het inzichtelijk maken van de kansen en knelpunten van de huidige Bossche nacht. Dankzij jullie betrokkenheid kunnen we werken aan een nachtleven dat toegankelijk, levendig en inclusief is voor iedereen!

Op basis van jullie input hebben wij, als Nachtburgemeesters van Den Bosch, een actieplan opgesteld: *'Het Bossche nachtplan'*. Dit plan is te vinden als bijlage bij dit onderzoek en op onze website: www.nachtburgemeestersdenbosch.nl. In *Het Bossche nachtplan* brengen we verschillende kansen en knelpunten in kaart en presenteren we een helder, concreet plan om samen toe te werken naar een levendige, veilige en inclusieve Bossche nacht.

Uit ons onderzoek is gebleken dat er inderdaad een groot draagvlak is voor een Bossche nachtvisie. Echter denken wij dat het de hoogste tijd is voor concrete actie, een proces van een nachtvisie is er een van de lange adem. Om die reden willen we om te beginnen voorstellen dat de eerste stap ons actieplan 'Het Bossche nachtplan' is. Wel denken we dat een nachtvisie van toegevoegde waarde kan zijn, dus pleiten wij ervoor dat deze er in de toekomst alsnog gaat komen.

Heb je een initiatief aan de hand van dit rapport? Contacteer ons! Wij helpen je verder.

Contact:

E-mail: info@nachtburgemeestersdenbosch.nl

Instagram: [@nachtburgemeestersdenbosch](https://www.instagram.com/nachtburgemeestersdenbosch)

Website: www.nachtburgemeestersdenbosch.nl

De eerste stap is door middel van dit onderzoek gezet, nu is de zet aan Den Bosch als geheel. Laten we uit de vicieuze cirkel stappen en samen geluid maken. Tot 's nachts!

Liefs,

De Nachtburgemeesters

**Hou als community
vast aan elkaar en
toon daardoor aan
de sceptici dat het
wel kan lukken. Blijf
de vraag aantonen.**

Mike van der Geld